

Porównanie przydatności kalkulatora FRAX oraz Nguyena do oceny ryzyka złamania niskoenergetycznego oraz kwalifikacji do rozpoczęcia terapii u polskich kobiet z osteoporozą pomenopauzalną

Utility of fracture risk calculation by FRAX and Nguyen algorithm for fracture risk assessment and qualification for therapy in Polish women with postmenopausal osteoporosis

Joanna Dytfeld¹, Michalina Marcinkowska¹, Magdalena Ignaszak-Szczepaniak¹, Ewelina Gowin¹, Michał Michalak², Wanda Horst-Sikorska¹

¹Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu; kierownik Katedry: prof. dr hab. med. Wanda Horst-Sikorska

²Katedra i Zakład Informatyki i Statystyki Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu; kierownik Katedry: prof. dr hab. med. Jerzy Moczko

Przeгляд Menopauzalny 2011; 6: 473–479

Streszczenie

Wstęp: Identyfikacja klinicznych czynników ryzyka złamania niskoenergetycznego może pomóc prawidłowo kwalifikować do leczenia chorych z osteoporozą. Pomocą mogą służyć kalkulatory ryzyka złamania.

Cel pracy: Ocena przydatności dostępnych narzędzi oceny ryzyka w kwalifikacji do leczenia przeciwzłamaniowego.

Materiały i metody: W badaniu wzięto udział 212 kobiet (średni wiek 67,4 ± 8,6 roku), pacjentek Poradni Endokrynologicznej, z rozpoznaną nieleczoną osteoporozą, w tym 143 z przebyłym złamaniem niskoenergetycznym. Zebrano wywiad pod kątem klinicznych czynników ryzyka złamania, dokonano badania przedmiotowego. Wykonano densytometrię bliższego końca kości udowej (BKKU) (LUNAR). Następnie dokonano kalkulacji 10-letniego ryzyka złamania przy użyciu dwóch kalkulatorów: FRAX-UK (hip/major) oraz Nguyena. Wartości ryzyka odniesiono do progów terapeutycznych rekomendowanych w Polsce: 3% dla ryzyka złamania BKKU oraz 20% dla całkowitego ryzyka złamania.

Wyniki: W grupie kobiet bez złamania FRAX hip wyniósł 1,7 ± 2,7%, Nguyen hip – 3,6% ± 3,9, FRAX major 8,1 ± 4,7%, Nguyen total – 14,8 ± 7,3%. U kobiet po złamaniu 20-procentowy próg ryzyka kwalifikujący do leczenia przekroczyło 9,0% pacjentek wg FRAX major, natomiast 67,8% wg Nguyena. Zgodność obu metod, czyli odsetek kobiet jednakowo kwalifikowanych do leczenia przez obie metody wyniósł dla całej grupy 6,6% dla ryzyka jakiegokolwiek złamania, a 22,1% dla ryzyka złamania BKKU.

Wnioski:

1. Upadki są istotnym czynnikiem ryzyka złamania niskoenergetycznego, nieujętych w rekomendowanym przez Światową Organizację Zdrowia (*World Health Organization* – WHO) kalkulatorze FRAX.
2. Ryzyko wyliczone za pomocą FRAX-UK pozwala na wyodrębnienie jedynie niewielkiego odsetka kobiet, które mimo przebytego złamania kwalifikują się do leczenia przeciwosteoporotycznego.
3. Należy rekomendować wprowadzenie polskiej wersji kalkulatorów ryzyka złamań.
4. Zgodność kalkulatora FRAX w wersji brytyjskiej oraz algorytmu Nguyena w kwalifikacji do leczenia przeciwzłamaniowego w Polsce jest niska.

Słowa kluczowe: osteoporoza, ryzyko złamania, upadki.

Summary

Objectives: Identification of clinical risk factors for fracture may help to qualify patients with osteoporosis for treatment. Fracture risk calculators may be of assistance in this respect.

Design: To evaluate the utility of two risk calculators in qualification for anti-fracture treatment.

Adres do korespondencji:

Joanna Dytfeld, Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, ul. Przybyszewskiego 49, 60-355 Poznań, tel. +48 61 869 11 47, +48 606 833 132, faks +48 61 869 11 43, e-mail: dytfeld@poczta.onet.pl

Materials and methods: The study included 212 women (mean age 67.4 ±8.6 years), patients of the Endocrinology Outpatient Clinic diagnosed with osteoporosis, previously untreated. The group included 143 females with a history of low-energy fracture. All women were interviewed for clinical risk factors for fracture and underwent physical examination. Dual X-ray absorptiometry of the proximal femur was performed (LUNAR). The calculation of 10-year fracture risk was done using two calculators: FRAX (hip/major, UK version), and Nguyen's. Risk values were referred to thresholds for intervention recommended in Poland: > 3% for hip fracture risk and > 20% for the absolute fracture risk.

Results: Among women without a history of fracture, hip fracture risk by FRAX-hip and Nguyen was 1.7 ±2.7%, and 3.6 ±3.9%, respectively. Any fracture risk was 8.1 ±4.7% by FRAX, and 14.8 ±7.3% by Nguyen. In women after fracture, a 20% threshold of fracture risk that qualifies for treatment was met by 9.0% of patients if calculation was done using FRAX major, and 67.8% according to Nguyen total. Conformity – the percentage of women equally eligible to be treated by both methods – was 6.6% with any fracture risk and 22.1% with hip fracture risk.

Conclusions:

1. Falls are a significant risk factor for low-energy fractures, not included in WHO-recommended FRAX calculator.
2. Among Polish postmenopausal women, the fracture risk calculated using the UK version of FRAX allows to identify only a small percentage of women who, due to a history of fracture, are eligible for anti-osteoporotic treatment.
3. Introduction of the Polish version of a fracture risk calculator is recommended.
4. Conformity of UK-FRAX and Nguyen's calculators in qualification for the anti-fracture treatment in Poland is low.

Key words: osteoporosis, fracture risk, falls.

O ryzyku klinicznym osteoporozy stanowią przede wszystkim złamania niskoenergetyczne. Złamania – bliższego końca kości udowej (BKKU), dalszej przynasady kości promieniowej, trzonów kręgow – powodują istotną jednostkowo i społecznie niepełnosprawność, prowadzą do wzrostu nakładów finansowych na opiekę zdrowotną, a także zwiększają śmiertelność. Leczenie chorych z osteoporozą ma na celu zmniejszanie ryzyka złamania. Satysfakcjonujące wyniki leczenia zostaną osiągnięte, gdy chorych o wysokim ryzyku będzie można w wiarygodny sposób zidentyfikować i konsekwentnie leczyć. W ciągu ostatnich kilku lat sformułowano algorytmy pozwalające oszacować ryzyko złamania, także bez konieczności wykonywania densytometrii. Zostały one opracowane na podstawie obserwacji, że osoby z licznymi tzw. klinicznymi czynnikami ryzyka (m.in. niską masą ciała, złamaniem niskoenergetycznym własnym lub w rodzinie, steroidoterapią, paleniem papierosów, osteoporozą wtórną czy przebyłym złamaniem) mogą mieć porównywalne lub wyższe ryzyko złamania z osobami, których T-score jest mniejszy niż –2,5 SD (odchylenie standardowe; *standard deviation* – SD). Zaaprobowany przez Światową Organizację Zdrowia (*World Health Organization* – WHO) algorytm FRAX obejmuje szereg klinicznych czynników zwiększających ryzyko złamania niskoenergetycznego. Został on opracowany na podstawie 12 badań prospektywnych obejmujących ponad 60 tys. chorych, u których wystąpiło ok. 5 tys. złamań. Istnieje szereg wersji narodowych kalkulatora FRAX, a skąpe dane dotyczące częstości złamań niskoenergetycznych w Polsce spowodowały, że nie ma dotąd wersji polskiej. Polskie Forum Osteoporozy zaleca stosowanie kalkulatora brytyjskiego [1]. Innym kalkulatorem jest algorytm Nguyena i wsp. (określany także modelem Garvan lub nomogramem

Dubbo) powstały na podstawie australijskiego badania *Dubbo Osteoporosis Epidemiology Study* (DOES) [2]. Oba narzędzia pozwalają liczbowo szacować ryzyko złamania, pomagając w podjęciu decyzji, czy chory kwalifikuje się do leczenia farmakologicznego osteoporozy. W Polsce zespół ekspertów zajmujących się leczeniem osteoporozy przyjął założenie, aby rozpoczynać farmakologiczną terapię przeciwzłamaniową, jeśli całkowite 10-letnie ryzyko złamania przekracza 20% lub 10-letnie ryzyko złamania BKKU wynosi 3% [3]. Jednym z czynników różniących oba kalkulatory jest obecność upadków w algorytmie Nguyena. Uważa się bowiem, że upadki – definiowane jako „niezamierzona zmiana pozycji, której efektem jest upadek na podłogę lub na niższy poziom” – w przewadze są bezpośrednią przyczyną złamań niskoenergetycznych [4]. Wynikają one z wielu przyczyn – osobniczych (np. niska masa mięśniowa u osób w podeszłym wieku, zaburzenia funkcji poznawczych, pogorszenie wzroku), jatrogennych (np. hipotonia ortostatyczna w trakcie leczenia hipotensyjnego), środowiskowych (śliskie powierzchnie w domu, niedostateczne oświetlenie itd.). Przynajmniej 1/3 osób po 65. r.ż. doznaje upadku raz w roku [5].

Celem pracy było porównanie przydatności kalkulatora FRAX oraz Nguyena do oceny ryzyka złamania oraz kwalifikowania do rozpoczęcia terapii u polskich kobiet z rozpoznaną osteoporozą w zależności od przebytego złamania niskoenergetycznego.

Materiały i metody

Badaną grupę stanowiło 212 pacjentek w wieku pomenopauzalnym ze świeżo rozpoznaną osteoporozą – dotychczas bez leczenia – które skierowano z podejrzeniem osteoporozy do Poradni Endokrynologicznej

przy Samodzielnym Publicznym Szpitalu Klinicznym nr 2 w latach 2009–2011. W trakcie pierwszej wizyty dokonano pomiaru: ciężaru ciała ($\pm 0,1$ kg) (w odzieży wierzchniej bez obuwia, z użyciem wagi elektronicznej), wzrostu ($\pm 0,1$ cm) (stadiometr). Pytano także o wzrost maksymalny oraz obliczono ubytek wzrostu. Ubytek wzrostu przekraczający 4 cm uznawano za objaw przebytego złamania kompresyjnego trzonów kręgosłupa.

Badaną grupę podzielono na dwie podgrupy: chore bez złamania oraz ze złamaniem w wywiadzie. Na podstawie badania podmiotowego oceniano występowanie klinicznych czynników ryzyka osteoporozy. Czynniki uwzględniane w badaniu przedstawiono w tabeli I. U wszystkich chorych dokonano pomiaru gęstości mineralnej kości (*bone mineral density* – BMD) w bliższym końcu kości udowej przy użyciu metody rentgenowskiej absorpcjometrii dwuwiązkowej (*dual X-ray absorptiometry* – DEXA) aparatem LUNAR (Lunar DPX-L, Lunar Inc., Madison, WI, USA). W oparciu o kliniczne czynniki ryzyka oraz wartości BMD za pomocą kalkulatora FRAX dla każdej pacjentki obliczono 10-letnie całkowite ryzyko złamania (FRAX-BMD major) oraz ryzyko złamania BKKU (FRAX-BMD hip). Zgodnie z polskimi zaleceniami użyto kalkulatora brytyjskiego (dostępny na stronie <http://www.sheffield.ac.uk/FRAX/>).

Dla każdej pacjentki obliczono także ryzyko wystąpienia złamania BKKU (hip), jak i jakiegokolwiek złamania (total) za pomocą algorytmu Nguyena (obejmującego wiek, T-score z BKKU, przebyte złamanie oraz liczbę upadków) (dostępny na stronie <http://www.fractureriskcalculator.com>). Następnie odniesiono indywidualne wartości ryzyka do rekomendowanych w Polsce wartości będących wskazaniem do interwencji terapeutycznej w osteoporozie.

Analiza statystyczna

Analizy statystycznej dokonano za pomocą programu Statistica 8.0 firmy StatSoft oraz Med. Calc 9.2. Testy statystyczne analizowano na poziomie istotności $p < 0,05$. Statystyki opisowe przedstawiono jako wartości średnie $\pm$ SD. Zgodność rozkładu analizowanych grup z rozkładem normalnym analizowano testem Shapiro-Wilka. W przypadku niezgodności rozkładu danych z rozkładem normalnym obliczenia wykonano za pomocą testów nieparametrycznych. W celu porównania danych w skali nominalnej zastosowano test χ^2 . W celu oceny dokładności

diagnostycznej obu kalkulatorów przeprowadzono analizę ROC (*receiver operating characteristics*). Wyliczono pole pod krzywą (*area under curve* – AUC) w celu sprawdzenia użyteczności diagnostycznej obu analizowanych kalkulatorów. Dodatkowo obliczono czułość i specyficzność dla konkretnych punktów odcięcia ryzyka złamania kwalifikujących do interwencji terapeutycznej.

Wyniki

Kliniczne czynniki ryzyka

Charakterystykę grupy badanej z wyodrębnieniem grupy kobiet z uprzednio przeżytym złamaniem przedstawia tabela I. Średni wiek chorych wyniósł $67,4 \pm 8,6$ roku. U wszystkich badanych kobiet wartości T-score były mniejsze niż $-0,5$ SD i maksymalnie wyniosły $-4,11$ SD. Wartości antropometryczne oraz densytometryczne nie różniły się istotnie między obiema grupami. Częstość występowania klinicznych czynników ryzyka złamania osteoporotycznego w obu podgrupach przedstawia tabela II.

Dziesięcioletnie ryzyko złamania

Obliczone oboma algorytmami 10-letnie ryzyko złamania przedstawia tabela III. Ogólnie, ryzyka obliczone za pomocą algorytmu Nguyena były istotnie większe niż obliczone za pomocą kalkulatora FRAX. Podobnie, wartości ryzyka obliczone obiema metodami były większe u pacjentów z przeżytym złamaniem.

Tab. I. Charakterystyka grupy badanej

	Wartość średnia $\pm$ odchylenie standardowe	
	kobiety bez przebytego złamania (n = 69)	kobiety z przeżytym złamaniem (n = 143)
wiek [lata]	63,7 $\pm$ 8,9	69,2 $\pm$ 7,9
masa ciała [kg]	62,9 $\pm$ 10,6	62,2 $\pm$ 11,1
wzrost [cm]	160,3 $\pm$ 4,9	155 $\pm$ 6,2
BMD [g/cm ²] BKKU	0,794 $\pm$ 0,12	0,736 $\pm$ 0,09
T-score (SD) BKKU	-1,5 $\pm$ 1,0	-2,0 $\pm$ 0,81

BMD – gęstość mineralna kości (*bone mineral density*); BKKU – bliższy koniec kości udowej; SD – odchylenie standardowe (*standard deviation*).

Tab. II. Występowanie czynników ryzyka złamania w grupie badanych kobiet

Czynnik ryzyka	Kobiety bez przebytego złamania (n = 69)	Kobiety z przeżytym złamaniem (n = 143)
złamanie u rodzica	7 (10,1%)	25 (17,4%)
upadek w poprzedzającym roku	12 (17,3%)	43 (30,0%)
steroidoterapia	4 (5,7%)	5 (3,4%)
reumatoidalne zapalenie stawów	2 (2,8%)	3 (2,0%)
palenie papierosów	4 (5,7%)	19 (13,2%)

Ryzyko złamania a progi terapeutyczne

Obliczono procent kobiet przekraczający próg ryzyka decydujący o rozpoczęciu farmakoterapii. Dokonano kalkulacji dla całej grupy badanych kobiet i dla kobiet z przebyłym złamaniem. Wyniki analizy przedstawia tabela IV.

Zgodność kalkulatora FRAX i Nguyena

Zgodność obu metod, czyli odsetek pacjentów jednocześnie kwalifikowanych do leczenia przez dwie metody, przedstawia tabela V.

Analiza ROC

W celu oceny dokładności diagnostycznej obu kalkulatorów przeprowadzono analizę ROC. Zarówno w przypadku całkowitego ryzyka złamania, jak i dla ryzyka złamania BKKU AUC ROC było większe dla algorytmu Nguyena. Pola pod krzywą wyniosły wtedy: 0,825 [95-procentowy przedział ufności (95% confidence interval – 95% CI)

0,768–0,874] dla ryzyka ogólnego złamania i 0,836 (95% CI 0,779–0,883) dla ryzyka złamania BKKU. Dla algorytmu FRAX AUC wyniosło: 0,668 (95% CI 0,600–0,731) dla ryzyka ogólnego złamania oraz 0,513 (95% CI 0,443–0,582) dla ryzyka złamania BKKU (ryc. 1.). Różnica między AUC ROC dla ryzyka jakiegokolwiek złamania między oboma algorytmami była zatem istotna i wyniosła $0,157 \pm 0,035$ ($p < 0,0001$), podobnie jak dla ryzyka złamania BKKU – $0,323 \pm 0,040$ ($p < 0,0001$). Analiza ROC na podstawie analizowanych danych wskazała, że ogólnie przyjęte progi ryzyka, to jest: powyżej 20% dla całkowitego ryzyka złamania oraz powyżej 3% dla ryzyka złamania BKKU, nie były progami optymalnymi, biorąc pod uwagę czułość i swoistość analizowanych metod. Wyliczenia przedstawia tabela VI.

Dyskusja

Starzenie się społeczeństw na całym świecie jest faktem. Światowa Organizacja Zdrowia szacuje, że aktualnie na świecie jest ponad 600 mln osób powyżej 60. r.ż.; liczba ta podwoi się do roku 2025 i osiągnie 2 mld

Tab. III. Dziesięcioletnie ryzyko złamaniaiskoenergetycznego wyliczone kalkulatorami FRAX oraz Nguyena

	Kobiety bez przebytego złamania (n = 69)	Kobiety z przebyłym złamaniem (n = 143)	Istotność statystyczna
10-letnie ryzyko złamania BKKU (FRAX hip)	1,7 ±2,7	2,7% ±4,5	NS
10-letnie ryzyko jakiegokolwiek złamania (FRAX major)	8,1 ±4,7	11,7% ±7,2	< 0,001
10-letnie ryzyko złamania BKKU wg Nguyena (Nguyen hip)	3,6 ±3,9	18,7% ±22,6	< 0,001
10-letnie ryzyko jakiegokolwiek złamania wg Nguyena (Nguyen total)	14,8 ±7,3	30,1% ±17,4	< 0,001

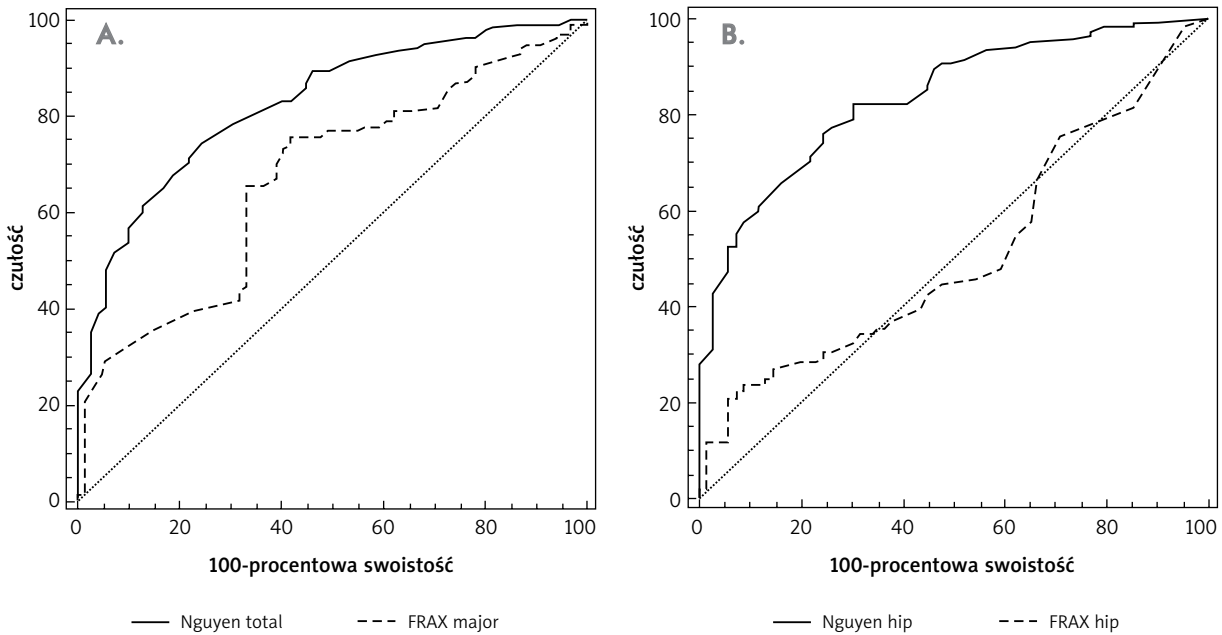
NS – nieistotnie statystycznie.

Tab. IV. Odsetek kobiet kwalifikujących się do leczenia na podstawie obliczonego ryzyka

Odsetek kobiet w danej podgrupie przekraczających próg terapeutyczny	Kobiety bez przebytego złamania (n = 69)	Kobiety z przebyłym złamaniem (n = 143)
FRAX major > 20%	1,4% (1)	9,0% (13)
Nguyen total > 20%	18,8% (13)	67,8% (97)
FRAX hip > 3%	14,4% (10)	27,2% (39)
Nguyen hip > 3%	40,5% (28)	82,5% (118)

Tab. V. Zgodność obu użytych kalkulatorów ryzyka złamania w kwalifikacji do leczenia przeciwzłamaniowego

	Wszystkie kobiety	Kobiety bez przebytego złamania	Kobiety z przebyłym złamaniem
procent (liczba) pacjentek jednakowo zakwalifikowanych do leczenia przez obie metody	ryzyko jakiegokolwiek złamania (FRAX major i Nguyen total) > 20%	6,6% (14)	1,5% (1)
	ryzyko złamania BKKU (FRAX hip i Nguyen hip) > 3%	22,1% (47)	11,6% (8)
procent (liczba) pacjentek jednakowo niezakwalifikowanych do leczenia przez obie metody	ryzyko jakiegokolwiek złamania (FRAX major i Nguyen total) < 20%	48,1% (102)	81,2% (56)
	ryzyko złamania BKKU (FRAX hip i Nguyen hip) < 3%	30,1% (64)	56,5% (39)

Ryc. 1A–B. Krzywa ROC dla algorytmu Nguyena oraz kalkulatora FRAX w całej grupie badanych kobiet. A. Dla ryzyka jakiegokolwiek złamania niskoenergetycznego. B. Dla ryzyka złamania BKKU

Tab. VI. Czułość i swoistość kalkulatora FRAX i Nguyena oraz proponowane optymalne progi odcięcia

Metoda	Próg	Czułość	Swoistość	Uzyskany próg optymalny	Czułość	Swoistość
Nguyen total	> 20%	67,8%	81,2%	> 18	74,8%	75,4%
FRAX major	> 20%	9,1%	98,6%	> 7,2	75,5%	57,9%
Nguyen hip	> 3%	82,5%	59,4%	> 3,5	82,5%	69,6%
FRAX hip	> 3%	27,3%	85,5%	> 4,8	20,3%	94,2%

w roku 2050 – kiedy to osób powyżej 60 r.ż. będzie więcej niż osób do 15. r.ż. [6].

Głównymi przyczynami śmiertelności są choroby przewlekłe, w tym osteoporoza dotykająca w przeważającej części kobiety. W 1990 r. zanotowano 1,6 mln złamań BKKU na całym świecie. Szacuje się, że do roku 2050 liczba ta wzrośnie do 6 mln [7]. Złamania osteoporotyczne są obciążone 12–20-procentową śmiertelnością roczną [8]. W obliczu przedstawionych liczb, identyfikacja chorych zagrożonych złamaniem jest istotna, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i społecznym. Podjęcie decyzji terapeutycznych spoczywa na lekarzu podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) lub na specjalście leczenia osteoporozy. Lekarz POZ nie dysponuje wieloma możliwościami diagnostycznymi, w tym densytometrią. W odpowiedzi na pytanie, kogo leczyć, wystarcza jednak wielokrotnie znajomość czynników ryzyka złamania, a więc dokładnie zebrany wywiad.

Ostatnie opublikowane europejskie wytyczne z 2008 r. dotyczące rozpoznawania i leczenia osteoporozy mówią, że najważniejsze znaczenie dla właściwego postępowania u kobiet z osteoporozą ma uwzględnienie współwystępujących klinicznych czynników ryzyka zła-

mania [9]. W niniejszej pracy, analizując dane 212 kobiet ze zdiagnozowaną klinicznie i densytometrycznie osteoporozą, porównano 2 dostępne kalkulatory 10-letniego ryzyka złamań. Ich wartości okazały się istotnie różne, zarówno dla jakiegokolwiek złamania, jak i złamania BKKU. Dotyczyło to całej badanej grupy oraz obu wyodrębnionych w niej podgrup – kobiet z przebyłym złamaniem oraz bez niego. Za wyjątkiem FRAX hip dotyczących ryzyka złamania BKKU różnice były istotne statystycznie. Większe wartości wyliczone z nomogramu Nguyena w porównaniu z kalkulatorem FRAX można tłumaczyć dużym wpływem upadków, które nie są brane pod uwagę we FRAX, oraz braku walidacji brytyjskiej wersji FRAX dla populacji polskiej. Czerwiński i wsp. w pracy retrospektywnie oceniającej zgodność kalkulacji FRAX z rzeczywistą częstością złamań w grupie 501 polskich kobiet oszacowali, że brytyjska wersja FRAX zawyża ryzyko złamania prawie dwukrotnie [10]. Było to szczególnie widoczne przy niższych wyliczonych wartościach ryzyka. Spostrzeżenia podobne do przedstawionych w niniejszej pracy wykazali także inni autorzy, którzy badając polskie kobiety, korzystali z amerykańskiej wersji FRAX (US Caucasian) [11].

Dysproporcje między wartościami ryzyka wyliczonymi przez FRAX a Nguyena były tu nieco mniejsze, ale ciągle większe w przypadku stosowania algorytmu australijskiego. Podobnie Sandhu i wsp., analizując niewielką próbkę pacjentów australijskich, zanotowali mniejsze ryzyko złamania wyliczone wersją brytyjską FRAX w porównaniu z modelem Garvan, jakkolwiek oceniana retrospektywnie dokładność w przewidywaniu złamania była dla kobiet podobna w przypadku obu kalkulatorów [12].

Wartym zanotowania jest fakt, że autorki pracy dokonały analogicznej analizy, wyliczając 10-letnie ryzyko złamania u polskich kobiet z osteoporozą za pomocą wersji francuskiej FRAX, z uwagi na zbliżone dostępne wówczas dane dotyczące częstości złamań we Francji i w Polsce [13, 14]. Wartości ryzyka liczone tą wersją były ogólnie mniejsze niż uzyskane z wersji brytyjskiej. Użycie innych wersji FRAX (hiszpańskiej, włoskiej) dla populacji polskiej również dawało wartości ryzyka mniejsze niż użycie wariantu brytyjskiego [15]. Różnice mogą wynikać choćby z faktu, że szacowana częstość złamań szyjki kości udowej w Polsce jest różna wg różnych źródeł (165–280/100 000) [16, 17], jednak mniejsza niż w Wielkiej Brytanii (372/100 000) [18].

Dokonana analiza udowadnia, że w całej grupie badanych kobiet, biorąc pod uwagę zarówno 10-letnie ryzyko jakiegokolwiek złamania, jak i złamania BKKU, odpowiednio 20-procentowy oraz 3-procentowy próg ryzyka kwalifikujący do leczenia przekraczał mniejszy odsetek kobiet, jeśli liczone było ono za pomocą kalkulatora FRAX, w stosunku do metody Nguyena. Różnice te osiągały istotność statystyczną. Równie duża dysproporcja istnieje w odniesieniu do kobiet po przebytych złamaniach, gdzie ryzyko 10-letnie wyliczone za pomocą algorytmu Nguyena było większe i wskazywało na zasadność leczenia częściej, niż wynikało to z kalkulacji wg FRAX.

Analiza retrospektywna wg FRAX wskazywała, że mimo przebytego złamania do leczenia nie kwalifikowało się aż 91% kobiet, z uwagi na małe ryzyko jakiegokolwiek złamania oraz 72,8% kobiet z uwagi na nieprzekraczające 3% ryzyko złamania BKKU. Wartości te wg Nguyena mniej odbiegały od prawdy (rzeczywistych wskazań do leczenia z powodu złamania) i wyniosły odpowiednio 32,2% i 17,5%.

Okazało się zatem, że brytyjska wersja FRAX w istotny sposób nie doszacowuje odsetka kobiet, które powinny być leczone farmakologicznie. Obrazują to rezultaty uzyskiwane wśród kobiet, które doznały już złamania, co jest równoznaczne z rozpoznaniem osteoporozy oraz automatycznym wskazaniem do wdrożenia terapii przeciwzłamaniowej. Tak niska skuteczność brytyjskiej wersji kalkulatora FRAX – potwierdzona analizą ROC – jest zaskakująca. Inni autorzy wykazywali także podobne dysproporcje, jednak nie aż tak wysokie. Pole pod krzywą ROC dla oceny 10-letniego ryzyka jakiegokolwiek złamania w przypadku FRAX major wyniosło tylko 0,668 (95% CI 0,600–0,731).

Kalkulator FRAX nie jest narzędziem idealnym. Wy tłumaczeniem braku precyzyjności może być fakt, że nie został jako narzędzie poddany walidacji w interwencyjnych badaniach z randomizacją, gdzie na podstawie opartych na nim wyliczeń kwalifikowano by chorych do leczenia. Poza tym nie uwzględnia liczby i rodzaju przebytych złamań, innego miejsca pomiaru niż BKKU, a także dawki przyjmowanych glikokortykosteroidów, czasu trwania nałogu palenia czy markerów obrotu kostnego. Kalkulator FRAX został opracowany na podstawie wiarygodnych badań obejmujących dużą populację, dys-traktory go opisujące są liczne i zależą od umiejętności zbierania wywiadu przez lekarza. Z kolei upadki zawarte w nomogramie Nguyena raportuje pacjent.

Analiza ROC wskazała jednak na większą przydatność algorytmu Nguyena nad kalkulatorem FRAX w odniesieniu do ryzyka jakiegokolwiek złamania, jak i złamania BKKU w badanej grupie chorych. Jego zastosowanie w Polsce, leżącej w zupełnie innej szerokości geograficznej, reprezentującej inne ryzyko złamania, musi jednak budzić wątpliwości. Na korzyść algorytmu Dubbo przemawia jednak praca Langsetmo i wsp., w której – po dokonaniu zewnętrznej walidacji tego algorytmu wśród liczącej ponad 5500 próbkę pacjentów z Kanady – autorzy potwierdzili jej użyteczność w dyskryminacji ryzyka złamania [19].

W świetle przytoczonych danych, dyskusyjna pozostaje zatem zgodność obu metod, która w całej badanej próbie okazała się bardzo mała, sięgająca 7%, a u kobiet po złamaniu 9%. Nie można porównać rezultatów zgodności do analogicznych danych cytowanych autorów dotyczących tego zagadnienia [11], gdyż wartość tę liczone inną metodą. Autorki niniejszej pracy zgodność zinterpretowały w najprostszy sposób – jako odsetek kobiet jednakowo kwalifikowanych do leczenia przez obie metody. Największa zgodność została udowodniona dla ryzyka złamania BKKU, zatem złamania najbardziej obciążającego klinicznie, społecznie i ekonomicznie.

Z drugiej strony należy zadać pytanie, do jakich wartości progów terapeutycznych powinno odnosić się w Polsce. Zalecenia Wielodyscyplinarnej Grupy Roboczej dotyczące postępowania diagnostycznego i leczniczego w osteoporozie mówią, aby włączać leczenie, jeśli całkowite 10-letnie ryzyko złamania przekracza 20%. Natomiast Polskie Forum Osteoporozy mówi o ryzyku całkowitym złamania (10-RCZ): 8% – małym, 8–14% średnim i przekraczającym 14% – dużym, wymagającym leczenia [20]. Oprócz tego można spotkać kryteria rekomendujące wdrożenie leczenia w zależności od wieku: w grupie 50–59 lat, jeśli 10-letnie ryzyko przekracza 10%, w grupie 60–69 lat – od 15%, w grupie 70–79 lat – od 20%, a w grupie > 80. r.ż. – jeśli przekracza 25% [21]. Należy pamiętać, że przyjęcie progów 20-procentowego ryzyka złamania jako kryterium interwencji leczniczej podyktowane jest wymogami ekonomicznymi opartymi na wyliczeniach z dziedziny farmakoekonomiki i różni się w za-

leżności od kraju (w Wielkiej Brytanii próg rozważany w celu kwalifikacji do leczenia to > 7,5%) [22]. Z drugiej strony decyzja dotycząca leczenia w osteoporozie musi być podjęta indywidualnie i obejmować kontekst szerszy niż nawet najbardziej doskonały kalkulator ryzyka złamania. Obliczenia przedstawione w powyższej pracy pokazały, że progiem o najwyższej czułości i swoistości w kwalifikacji do leczenia przeciwzłamaniowego w grupie polskich kobiet z osteoporozą pomenopauzalną są wartości ryzyka – 7,2% (zamiast 20%) dla FRAX major oraz 4,8% (zamiast 3%) dla FRAX hip.

Przeprowadzone wyliczenia potwierdzają fakt, że przebyte złamanie zwiększa ryzyko kolejnego. Wydaje się jednak, że znaczenie upadków jest równie ważne. W analizie wykazano, że osoby ze złamaniem w wywiadzie częściej notowały upadki w roku poprzedzającym badanie. Częstość występowania upadków w całej badanej grupie wyniosła ok. 30%, zatem są one czynnikiem, który koniecznie należy brać pod uwagę. Analogicznie do złamania, także upadek zwiększa ryzyko kolejnego. Dla istotnego odsetka chorych upadki powtarzają się kilka razy w roku. Mimo że nie każdy kończy się złamaniem, większość złamań poprzedzona jest upadkiem (90–100% złamań pozakręgowych, 25% złamań kręgosłupa). Upadki i ich następstwa generują koszty. Analizy z USA wykazały, że sięgają one 19 mld dolarów [23]. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że nie ma twardych dowodów potwierdzających skuteczność zapobiegania złamaniom poprzez profilaktykę upadków, co zapewne było powodem wyłączenia upadków z algorytmu FRAX.

Warto jednak zauważyć, że swoistość tego algorytmu w niniejszej pracy była mniejsza niż kalkulatora FRAX. Przy małej czułości kalkulator ten w znikomym stopniu generował wyniki fałszywie ujemne, czyli pomijał osoby, które kwalifikowały się do leczenia.

Jako wniosek z powyższych obserwacji można uznać stwierdzenie, że występuje pilna konieczność konstrukcji kalkulatora specyficznego dla Polski, a przynajmniej bardzo rozważne stosowanie wersji opartych na innych populacjach.

Piśmiennictwo

1. Czerwiński E, Badurski J, Lorenc R, Osielec J. Wytyczne w sprawie diagnostyki osteoporozy i oceny ryzyka złamania w Polsce III Środkowoeuropejskiego Kongresu Osteoporozy i Osteoartrozy, XV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Osteoartrologii i Polskiej Fundacji Osteoporozy. *Medycyna po Dyplomie* 2010; 1: 1-2.
2. Nguyen ND, Frost SA, Center JR, et al. Development of prognostic nomograms for individualizing 5-year and 10-year fracture risks. *Osteoporos Int* 2008; 19: 1431-44.
3. Lorenc RS, Głuszko P, Karczmarewicz E i wsp. Zalecenia postępowania diagnostycznego i leczniczego w osteoporozie. Obniżenie częstości złamań poprzez efektywną profilaktykę i leczenie. *Terapia* 2007; 9: 9-37.
4. Barrett-Connor E, Weiss TW, McHorney CA, et al. Predictors of falls among postmenopausal women: results from the National Osteoporosis Risk Assessment (NORA). *Osteoporos Int* 2009; 20: 715-22.
5. Wert DM, Talkowski JB, Brach J, VanSwearingen J. Characteristics of walking, activity, fear of falling, and falls in community-dwelling older adults by residence. *J Geriatr Phys Ther* 2010; 33: 41-5.
6. <http://www.who.int/ageing/en/index.html>, dostęp 17.05. 2011 r.
7. Johnell O, Kanis J. Epidemiology of osteoporotic fractures. *Osteoporos Int* 2005; 16 (Suppl 2): S3-7.
8. Leboime A, Confavreux CB, Mehsen N, et al. Osteoporosis and mortality. *Joint Bone Spine* 2010; 77 (Suppl 2): S107-12.
9. Kanis JA, Burlet N, Cooper C, et al.; European Society for Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis and Osteoarthritis (ESCEO). European guidance for the diagnosis and management of osteoporosis in postmenopausal women. *Osteoporos Int* 2008; 19: 399-428.
10. Czerwiński E, Kanis JA, Osielec J, et al. Evaluation of FRAX to characterise fracture risk in Poland. *Osteoporos Int* 2011; 22: 2507-12.
11. Pluskiewicz W, Adamczyk P, Franek E, et al. Ten-year probability of osteoporotic fracture in 2012 Polish women assessed by FRAX and nomogram by Nguyen et al.-Conformity between methods and their clinical utility. *Bone* 2010; 46: 1661-7.
12. Sandhu SK, Nguyen ND, Center JR, et al. Prognosis of fracture: evaluation of predictive accuracy of the FRAX algorithm and Garvan nomogram. *Osteoporos Int* 2010; 21: 863-71.
13. Marcinkowska M, Ignaszak-Szczepaniak M, Wawrzyniak A i wsp. A discussion of the intervention thresholds in osteoporosis treatment in Poland. *Endokrynol Pol* 2011; 62: 30-6.
14. Ignaszak-Szczepaniak M, Dytfeld J, Michalak M, et al. [Efficacy of densitometry and fracture risk assessment tool FRAX in making therapeutic decisions in osteoporosis – a study on female patients of university of medical sciences endocrinology outpatient clinic]. *Ginekol Pol* 2009; 80: 424-31.
15. Skowrońska-Jóźwiak E, Wójcicka A, Lorenc RS, Lewiński A. Ocena 10-letniego ryzyka złamań u kobiet po menopauzie z wykorzystaniem algorytmu FRAX™, znormalizowanego dla populacji Włoch, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. *Przeгляд Menopauzalny* 2010; 1: 17-22.
16. Jaworski M, Lorenc RS. Risk of hip fracture in Poland. *Med Sci Monit* 2007; 13: CR206-10.
17. Czerwiński E, Kanis JA, Trybulec B, et al. The incidence and risk of hip fracture in Poland. *Osteoporos Int* 2009; 20: 1363-7.
18. Cooper C, Cole ZA, Holroyd CR; IOF CSA Working Group on Fracture Epidemiology. Secular trends in the incidence of hip and other osteoporotic fractures. *Osteoporos Int* 2011; 22: 1277-88.
19. Langsetmo L, Nguyen TV, Nguyen ND, et al.; Canadian Multicentre Osteoporosis Study Research Group. Independent external validation of nomograms for predicting risk of low-trauma fracture and hip fracture. *CMAJ* 2011; 183: E107-14.
20. http://www.osteoporoza.pl/attachments/099_streszczenia.pdf, dostęp 17.5.2011 r.
21. http://www.pfo.com.pl/plakat_pl.html, dostęp 17.5.2011 r.
22. Kanis JA, McCloskey EV, Johansson H, et al.; National Osteoporosis Guideline Group. Case finding for the management of osteoporosis with FRAX – assessment and intervention thresholds for the UK. *Osteoporos Int* 2008; 19: 1395-408.
23. Stevens JA, Corso PS, Finkelstein EA, Miller TR. The costs of fatal and non-fatal falls among older adults. *Inj Prev* 2006; 12: 290-5.